

λουθει νὰ ζῆ καὶ κατὰ τοὺς ἔπειτα αἰῶνας. Κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα ὑπερμαχεῖ τῆς θεωρίας τῆς διπλῆς ἀληθείας Ἰωάννης ὁ ἐκ *Jandun*. Οὗτος θεωρεῖ τὴν περὶ μονοψυχισμοῦ καὶ ἐνότητος τῆς νοητικῆς ψυχῆς διδασκαλίαν ὡς ἐπιστημονικῶς ἀκαταμάχητον. Συγχρόνως ὁμως πιστεύει ἀκραδάντως ὡς εὐσεβῆς χριστιανὸς εἰς τὴν ἀντίθετον διδασκαλίαν. Διότι, ὡς λέγει, καὶ ὅ,τι εἶνε ἀδύνατον εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, εἶνε δυνατόν παρὰ τῷ θεῷ. Τὸν Ἀβερροϊσμόν τοῦτον ἀπαντῶμεν καὶ κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔτι ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ Πέτρου τοῦ Ἀβανού.

ΒΟΝΑΒΕΝΤΟΥΡΑΣ

Τὸ πρόβλημα τῶν Φραγκισκανῶν συνίσταται εἰς συγχώνευσιν τῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ ὁποίου φορεῖς καὶ θεματοφύλακες συναισθάνονται ἑαυτούς, πρὸς τὰς νέας ἀριστοτελικὰς ἰδέας, αἵτινες ἀπεκαλύφθησαν διὰ τῆς μεταφράσεως τοῦ ὅλου Ἀριστοτέλους εἰς τὴν λατινικὴν. Τοῦ προβλήματος τούτου ἡ λύσις ἐπιτυγχάνεται, κατόπιν ἀτελῶν ἀποπειρῶν τῶν προκατόχων του, ὑπὸ τοῦ Βοναβεντούρα (1221-1274), τοῦ σημαντικωτάτου ἐκπροσώπου τοῦ Αὐγουστινισμού τῶν μέσων αἰώνων, ὅστις κατορθώνει νὰ διαφυλάξῃ κατὰ τὴν συγχώνευσιν ἐκείνην ἀλωβήτους τὰς θεμελιώδεις ἰδέας τοῦ ἀφρικανοῦ ἀετοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, σχολαστικὸς ἅμα καὶ μυστικὸς, εἶνε ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς πλατωνικὸς, χωρὶς νὰ ὑποτιμᾷ ὁμως τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὸ σύστημα αὐτοῦ ἀποτελεῖ, ὡς ὑπεδηλώθη, σύνθεσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναλαμβάνει ὅ,τι ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ Ἀριστοτέλους φαίνεται εἰς αὐτὸν ὅτι ἔχει ἀξίαν. Τὸν συνθετικὸν τοῦτον χαρακτῆρα δεικνύει ἤδη ἡ γνωσιολογία αὐτοῦ. Κατὰ τὸν Αὐγουστίνον ἡ φιλοσοφικὴ γνῶσις ἀπορρέει ἐκ θείας ἐλλάμψεως. Τοῦτο πιστεύει καὶ ὁ Βο-

ναβεντούρας εξαίρων τὴν ἄμεσον ἐπαφὴν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὴν ἐν τῷ θεῷ αἰωνίαν ἀλήθειαν. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Αὐγουστίνος διδάσκει ὅτι ὄχι μόνον αἱ αἰώνια ἀλήθειαι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀνώταται ἡμῶν ἔννοιαι ἐμφυτεύονται ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, δέχεται ὁ Βοναβεντούρας ὅτι ὁ ἄνθρωπος σχηματίζει τὰς τελευταίας ταύτας διὰ τῆς ἀφαιρέσεως, συμφώνως πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἄλλ' ἐνῶ αἱ ἔννοιαι γεννῶνται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων τῇ βοηθείᾳ τοῦ ποιητικοῦ νοῦ, φρονεῖ ἔξ ἄλλου ὅτι αἱ μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις ἀποκτῶσι διὰ τὸ πνεῦμα βεβαιότητα μόνον τῇ βοηθείᾳ τοῦ θείου φωτός. Κατὰ ταῦτα ὁ Βοναβεντούρας ὑποστηρίζει τὴν ἔποψιν, καθ' ἣν τὸ μὲν περιεχόμενον τῆς γνώσεως ἔχομεν διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, τὴν δὲ βεβαιότητα τῆς γνώσεως διὰ τῆς ἐπενεργείας τοῦ θείου λόγου. Οὕτω πρὸς ἀποτελέσειν τῆς γνώσεως ἀπαιτεῖται ἡ συνεργία ἀφαιρέσεως καὶ ἐλλάμψεως, τοῦ φωτός τοῦ ἀνθρώπινου καὶ τοῦ φωτός τοῦ θείου λόγου ἔξ ἴσου. Παρὰ ταῦτα, προκειμένου περὶ τῆς γνώσεως τοῦ θείου, ἐπιστρέφει ὁ Βοναβεντούρας εἰς τὴν καθαρὰν γνωσιολογίαν τοῦ Αὐγουστίνου, διδάσκων ὅτι τὸ πρῶτον ὅπερ γινώσκει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶνε τὸ ἀπολύτως εἶναι, ἐν ἄλλαις λέξεσιν ὅτι τὸ ἐπὶ μέρος μόνον ἐκ τοῦ γενικοῦ δύναται νὰ γνωσθῇ, τὸ πεπερασμένον ἐκ τοῦ ἀπείρου, τὸ ἐν χρόνῳ ἐκ τοῦ ἀχρόνου ὡς ἀνταύγεια τοῦ αἰωνίου. Τοῦτο ὅμως τελεῖ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς γνωσιολογικὰς ἀρχὰς τοῦ Ἀριστοτέλους, καθ' ἃς γνῶσιν τοῦ γενικοῦ λαμβάνομεν ἐπαγωγικῶς καὶ δι' ἀφαιρέσεως ἀπὸ τοῦ καθ' ἕκαστον καὶ τὰς ὁποίας ὑπέβαλε βάσιν τῆς ἰδίας αὐτοῦ γνωσιολογίας. Ἡ ἀντίφασις αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ σχολαστικὸς οὗτος εἶνε συγχρόνως μυστικιστής, τουτέστι δέχεται ἄμεσον γνῶσιν τοῦ θεοῦ, ὑπάρχει δι' αὐτὸν καὶ ἄμεσος γνῶσις

αὐτοῦ δι' ἐνοράσεως. Ἐφ' ἐνὸς μὲν γινώσκομεν τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ ἐκ μόνης τῆς ἐν ἡμῖν ἐννοίας τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο, συμφώνως πρὸς τὴν πεποίθησίν του ταύτην, ἀναλαμβάνει τὴν ὄντολογικὴν ἀπόδειξιν τοῦ Ἀνσέλμου. Ἐφ' ἑτέρου ὁμοῦς ἐνδιαφέρεται πολὺ περισσότερον, συμφώνως πρὸς τὰ μυστικοπαθῆ βιώματα αὐτοῦ, νὰ δείξῃ πῶς γινώσκεται ὁ θεὸς ἀμέσως καὶ δι' ἐνοράσεως ὑπὸ τῆς ψυχῆς. Ὅπως ὅλοι οἱ μυστικοί, οὕτω καὶ ὁ doctor seraphicus αἰσθάνεται ὅτι ὁ θεὸς ζῆ καὶ ἐντὸς τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς δίκην φωτός, ὅπερ φωτίζει καὶ λάμπει ἐν ἡμῖν. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν αἰσθησιν αὐτοῦ καὶ ἀμέσως διὰ τοῦ πνευματικοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς ψυχῆς. Εἰς τὸν ὑψιστον ὁμοῦς βαθμὸν τῆς τοιαύτης θεωρίας φθάνομεν διὰ τῆς ἐκστάσεως, δυνάμει τῆς ὁποίας τὸ πνεῦμα ἐξέρχεται ὡς εἰπεῖν ἑαυτοῦ, διὰ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ θεοῦ καὶ νὰ εὔρη ἐν αὐτῷ τὴν αἰωνίαν εἰρήνην. Τοιοῦτοτρόπως ἡ γνωσιολογία αὐτοῦ καταλήγει εἰς νεοπλατωνισμόν, ὅστις οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη. Ξένη πρὸς αὐτὸν εἶνε καὶ ἡ περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου διδασκαλία του. Ἡ ἰδέα αἰωνίου κόσμου φαίνεται εἰς αὐτὸν ἄτοπος καὶ ἀντιφατική. Διὰ τοῦτο ψέγει τὸν Σταγειρίτην, ὅστις καταπολεμεῖ τὴν γνώμην τοῦ Πλάτωνος περὶ χρονικῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου, τὴν γένεσιν τοῦ ὁποίου θεωρεῖ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς ἐπενεργείας τοῦ θεοῦ. Τουναντίον ὡς πρὸς τὰ ὄντα τοῦ κόσμου ποιεῖται παραχωρήσεις τινὰς εἰς τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, εἰ καὶ κατ' οὐσίαν αἱ περὶ αὐτῶν θεωρίαι αὐτοῦ ἀποτελοῦσι μόνιμον παράδοσιν τῆς σχολῆς τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου. Μία ἐξ αὐτῶν εἶνε ἡ περὶ σπερματικῶν λόγων, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ εἶδη τῶν ὄντων δὲν παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός, ἀλλὰ περιέχονται δίκην σπερμάτων ὡς ἐνεργοὶ δυνάμεις ἐν τῇ ὑλῇ, ἐξ αὐτῶν δὲ γεννῶνται ἐκεῖνα διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν δυ-

νάμεων. Εἶνε φανερόν ὅτι ὁ Βοναβεντούρας συνδυάζει ἐνταῦθα τὴν περὶ σπερματικῶν λόγων ἰδέαν τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τῶν Στωϊκῶν πρὸς τὴν περὶ εἶδους ἔννοιαν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀνάλογόν τι παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ περὶ τῶν πνευματικῶν ὄντων. Ταῦτα συνίστανται, συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς σχολῆς, ἐξ ὕλης καὶ πνεύματος. Ἀλλὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ὕλης ὑπολαμβάνει ἐν ἀριστοτελικῇ ἐννοίᾳ οὐχὶ ὡς ἕκτασιν, ἀλλ' ὡς τὸ δυνάμει εἶναι, ὡς ἀτελῆ δυνατότητα, τὴν ὁποίαν ἔστιν εὐρεῖν πανταχοῦ ὅπου πρόκειται περὶ μεταβλητῆς καὶ πεπερασμένης ὑπάρξεως. Ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ ὅτι ἡ ὕλη ἀποτελεῖ συστατικὸν στοιχεῖον παντὸς δημιουργήματος καὶ συνεπῶς καὶ τῶν καθαρῶν πνευμάτων, ἐν οἷς καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ταῦτα εἶναι συντεθημένα ἐκ πραγματικότητος καὶ δυνατότητος ἢ ἐξ εἶδους καὶ ὕλης. Ἐν τῇ ψυχῇ διακρίνει τρεῖς δυνάμεις, ἀκολουθῶν τὸν Αὐγουστίνον, μνήμην, λόγον καὶ βούλησιν. Τὰς δυνάμεις ὁμως ταύτως δὲν θεωρεῖ κατ' οὐσίαν διαφόρους τῆς ψυχῆς, ἀλλ' οὔτε ὁμοουσίας πρὸς αὐτήν, ἐνδιαφερόμενος ὅπως συμβιβάσῃ τὰς ἀφισταμένας ἀλλήλων ἀντιλήψεις τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους. Παράπλησιον συμβιβασμὸν ἐπιχειρεῖ καὶ διὰ τοῦ καθορισμοῦ τῆς μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος σχέσεως, τὴν σύνδεσιν τῶν ὁποίων δὲν θεωρεῖ ὡς τι ἀκατάληπτον θαῦμα, ὡς ὁ Αὐγουστίνος, ὁλλὰ πειρᾶται νὰ καταστήσῃ καταληπτὴν τῇ βοηθείᾳ τῆς περὶ ὕλης καὶ εἶδους ἀριστοτελικῆς δόξης. Τέλος καὶ ἐν τῇ γνωστικῇ δυνάμει τοῦ ἀνθρώπου διακρίνει μετὰ τοῦ Ἀριστοτέλους νοῦν ἐνεργὸν καὶ δυνάμει νοῦν. Ἐκ τῶν πολυαρίθμων μαθητῶν τοῦ Βοναβεντούρα οἱ μὲν ἀρχαιότεροι ἔχονται στερεῶς τῶν αὐγουστινείων αὐτοῦ θεωρημάτων, καταπολεμοῦντες τὰ ἀντίθετα αὐτοῖς διδάγματα τοῦ χριστιανικοῦ Ἀριστοτελισμοῦ, οἱ δὲ νεώτεροι τουναντίον ἀπομακρύνονται κατὰ

τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον τοῦ Αὐγουστίνου, ἐπιζητοῦντες προσέγγισιν εἰς τὴν ἀριστοτελίζουσαν κατεύθυνσιν, τῆς ὁποίας εἶνε ἐμφανῆς ἢ ἐπ' αὐτῶν ἐπίδρασις.

ΑΛΒΕΡΤΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

Τῆς κατευθύνσεως ταύτης φορεῖς εἶνε, ὡς εἴπομεν, οἱ Δομινικανοί. Αὐθεντικὸς καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος θεωρεῖται ἔνταῦθα ὁ Ἀριστοτέλης, τὸν ὁποῖον δὲν ἀποκρούουσιν, εἶνε ἀληθῆς, οἱ Φραγκισκανοί, ἀλλ' ὑποτάσσουσιν ὅμως αὐτὸν εἰς τὸν ἱερὸν Αὐγουστίνον. Μεταξὺ τούτων καὶ ἐκείνων ἐκρήγνυται ἔνεκα τούτου μακροχρόνιος ἔρις, ἣτις διήρκεσε τόσον πολὺ, ἐπειδὴ ὅπισθεν τῆς ἀντιθέσεως τῶν θεωρημάτων ὑπεκρύπτετο ἡ ἀντίθεσις ψυχολογικῶν τύπων, τοῦ νοησιαρχικοῦ καὶ μυστικοπαθοῦς, τοῦ ἐπιστημονικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ. Οἱ ἀριστοτελικοὶ ἀπορρίπτουσι τὴν ἄμεσον καὶ δι' ἐνοράσεως συντελουμένην γνῶσιν τοῦ θεοῦ, τὴν ἰδέαν ἰδίου θρησκευτικοῦ τρόπου γνώσεως, τὴν ὁποίαν ἀντικαθιστῶσι διὰ τῆς ἐμμέσου αἰτιώδους σχέσεως μεταξὺ θεοῦ καὶ πνεύματος. Τοῦτο συναισθάνονται οἱ ὁπαδοὶ τῆς αὐγουστινείου εὐσεβείας ὡς προσβολὴν καὶ βεβήλωσιν. Διὰ τοῦτο ἀγωνίζονται ὅπως διασώσωσι τὰ δικαιώματα τῆς ἀμέσου γνώσεως τοῦ θεοῦ, τῆς μυστικίζουσης θρησκευτικότητος. Ἀπέναντι ἀλλήλων ἴστανται δύο διάφοροι ψυχολογικοὶ τύποι, δύο διάφοροι θρησκευτικότητες, καὶ συνεπῶς δύο διάφοροι κοσμοθεωρίαι, ἢ πρὸς ἀλλήλας ἀντίθεσις τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ἴσως, ὡς λέγει ὁ Heim, τὸ θέμα ὀλοκλήρου τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπίνης διανοήσεως.

Ἰδρυτῆς τῆς ἀριστοτελικῆς ταύτης ροπῆς ἐγένετο Ἄλβερτος ὁ Μέγας (1193-1280), ὅστις δικαίως ἐκλήθη doctor universalis, ἐπειδὴ συνεκέντρωσεν ὀλόκληρον τὸ ἀριστοτελικὸν ὕλικόν, κατέταξεν αὐτὸ συστηματικῶς καὶ

συνεδύασεν αὐτὸ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν κατώρθωσε βεβαίως νὰ συγχωνεύσῃ ὀργανικῶς τὰς δύο κοσμοθεωρίας εἰς πάντα αὐτῶν τὰ σημεῖα. Ἄλλὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ συνετέλεσεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Ἀριστοτέλους εἰς τὰς σχολὰς τῆς Δύσεως καὶ εἰς τὴν τεραστίαν ἐξάπλωσιν αὐτῆς. Πρὸς τούτοις ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐρειδομένου σχολαστικοῦ ἐκείνου συστήματος, τοῦ ὁποίου τὴν μεγαλοπρεπῆ τελείωσιν ἀνέλαβε καὶ ἐπέτυχεν ὁ μέγας αὐτοῦ μαθητῆς Θωμᾶς. Τοῦ συστήματος τούτου προτάσσει ὁ Ἀλβέρτος τὴν λογικὴν, ὡς τὸ ὄργανον τῆς γνώσεως καὶ ὡς εἰσαγωγὴν καὶ προπαιδείαν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὴν τεχνικὴν αὐτῆς, τὸν ὄρισμόν, τὴν κρίσιν, τὸν συλλογισμόν. Ἀκολουθεῖ ἡ κυρίως φιλοσοφία, διακεκριμένη εἰς δύο μέρη, τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ ἀπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξαρτήτου εἶναι καὶ τὴν θεωρίαν περὶ τοῦ ἐκ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ ἐξηρητημένου εἶναι, τουτέστι τὴν πραγματικὴν καὶ τὴν πρακτικὴν φιλοσοφίαν. Καὶ ἡ μὲν πρακτικὴ ὑποδιαιρεῖται εἰς πολιτικὴν, οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν, ἡ δὲ πραγματικὴ εἰς θεολογίαν, ὡς ἐπιστήμην τοῦ ὑψίστου καὶ ἀπολύτου εἶναι, μαθηματικὴν, ὡς ἐπιστήμην τοῦ ἀριθμοῦ καθ' ἑαυτὸν (ἀριθμητικὴ), τῆς σχέσεως τῶν ἀριθμῶν πρὸς ἀλλήλους (μουσικὴ), τῶν ἀκινήτων μεγεθῶν (γεωμετρία) καὶ τῶν κινητῶν (ἀστρονομία), καὶ τέλος εἰς φυσικὴν, ὡς ἐπιστήμην τῶν ἀντικειμένων, ὧν ἡ γνῶσις καὶ ἡ ὑπαρξις δὲν δύναται νὰ χωρισθῇ τῆς ὕλης. Τὸ σύστημα τοῦτο ἀποτελεῖ πυραμίδα ἐννοιῶν, ὧν ἑκάστη ὑποδιαιρεῖται εἰς τὰς εἰς αὐτὴν ὑποβεβηκυίας οὕτως, ὥστε νὰ ἐξασφαλίξεται ἡ τελειότης τοῦ συστήματος καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἡ βεβαιότης ὅτι περιλαμβάνει ἐν ἑαυτῷ πάντα τὰ δυνατὰ ἀντικείμενα καὶ πάντα τὰ περιεχόμενα τῆς γνώσεως. Τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος ταύτης ἀποτελεῖ ὁ θεός, τὸ ἔσχατον αἴτιον καὶ τὸ πρῶτον κινουῦν. Ἐξ αὐ-

τοῦ ἀφορμώμενοι κατερχόμεθα ἀπὸ τοῦ αἰτίου εἰς τὸ ἀποτέλεσμα, ἀπὸ τοῦ ἐνεργοῦ εἰς τὸν παθητικὸν παράγοντα, ἀπὸ τοῦ καθαροῦ εἶδους εἰς τὴν ὕλην. Οὕτω τὸ σύστημα τοῦτο χωρεῖ συγχρόνως γενετικῶς, δεικνύον οὐ μόνον τὰς διαφορὰς τῶν γενῶν καὶ τῶν εἰδῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν αὐτῶν, καὶ εἶνε θεοκεντρικόν, τουτέστι κορυφούται εἰς τὸν θεόν, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ εἰς ὃν τὰ πάντα, ἐπειδὴ δὲν εἶνε μόνον τὸ ὕψιστον καὶ ἀπόλυτον ὄν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὕψιστον ἀγαθόν.

ΘΩΜΑΣ ΑΚΙΝΑΤΟΣ

Τὸ σύστημα τοῦτο τελειοῖ, ὡς εἴρηται, *Θωμᾶς ὁ Ἀκινάτος*, ὅστις ἐπετέλεσεν ἐν τῇ χριστιανικῇ σχολαστικῇ ὄ,τι ὁ Ἀβερρόης ἐν τῇ ἀραβικῇ καὶ ὁ Μαῖμωνίδης ἐν τῇ ἰουδαϊκῇ, τουτέστιν ἐνέβαλεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν θεολογίαν τὴν ἀριστοτελικὴν φιλοσοφίαν, εἰ καὶ ὁ ἀριστοτελισμὸς αὐτοῦ δὲν στερεῖται στοιχείων ἐκ τοῦ Αὐγουστίνου καταγομένων. Πρὸς τὴν σύνθεσιν ταύτην χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας ἱκανοῖ τὸν *doctorem angelicum* ἢ ἀξιοθαύμαστος πρὸς συστηματοποίησιν δύναμις διὰ τῆς ὁποίας εἶνε πεπροικισμένος. Εἶνε πνεῦμα ὀξυνοῦστατον, ὅπερ κατορθώνει νὰ ἀναλύη μέχρι τῶν ἐσχάτων λεπτομερειῶν τὸ παραδεδομένον πνευματικὸν ὕλικόν καὶ νὰ συναρμολογῇ πρὸς ἀλληλα τὰ διάφορα στοιχεῖα αὐτοῦ. Δὲν εἶνε μὲν δημιουργικὸς νοῦς, στερεῖται τῆς ἐνοράσεως τῶν μεγάλων πνευμάτων, ἧτις εἶνε πηγὴ πρωτοτυπίας καὶ δημιουργικότητος, ἀλλὰ κέκτηται εἰς μέγιστον βαθμὸν τὴν δύναμιν τῆς σαφηνείας καὶ τῆς τάξεως, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας κατορθώνει νὰ μεταβάλλῃ τὸ χάος εἰς κόσμον. Τοῦτο βλέπομεν ἤδη ἐν τῷ τρόπῳ, καθ' ὃν καθορίζει τὰς μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ θεολογίας, πίστεως καὶ γνώσεως σχέσεις. Ὡς πρὸς τὸ ζή-

τημα τοῦτο ἐπικρατεῖ μέχρις αὐτοῦ σύγχυσις καὶ ἀσάφεια. Ὅτε μὲν ρέπουσιν ἵνα καταστήσωσι τὰ μυστήρια τῆς πίστεως ὑποκείμενα τῆς λογικῆς νοήσεως, ὅτε δὲ ἵνα χωρίσωσιν ἐντελῶς αὐτὰ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Σχολαστικῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἀρχὴ *credo ut intelligam*, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὸ αὐτὸ περιεχόμενον δέον πρῶτον νὰ πιστευθῇ καὶ ἔπειτα νὰ γνωσθῇ, νὰ διαφωτισθῇ ὑπὸ τῆς λογικῆς νοήσεως. Ὁ Ἀκινᾶτος τουναντίον χωρίζει τὰς δύο πηγὰς τῆς γνώσεως, τὴν ἀποκάλυψιν καὶ τὸν λόγον ἢ τὴν ἐμπειρίαν. Ἡ σφαῖρα τῆς πίστεως καὶ ἡ σφαῖρα τῆς γνώσεως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας. Ὑπάρχουσι μυστήρια τῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα εἶνε ὑπὲρ λόγον, οἷα ἡ ἅγια τριάς, ἡ ἐνανθρώπησις καὶ ἡ ἀπολύτρωσις. Ἐξ ἄλλου δύναται ὁ ἀνθρώπινος λόγος νὰ γνωρίσῃ, δηλαδή νὰ ἀποδείξῃ τὸν θεόν, τουτέστι τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ καὶ τὰς ιδιότητάς. Οὕτω ὁ Θωμᾶς διαγράφει διὰ πρώτην φορὰν σαφῆ ὄρια μεταξὺ λόγου καὶ ἀποκαλύψεως, ἐπιστήμης καὶ πίστεως. Γνώσις σημαίνει ἀποδεικνύναι, πίστις τουναντίον δέχεσθαι τι ὡς ἀληθὲς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐθεντίας. Ἡ γνώσις προπαρασκευάζει τὴν πίστιν, εἶνε ὁ πρόναος, δι' οὗ εἰσερχόμεθα εἰς τὸν ναὸν τῶν θείων μυστηρίων. Δημιουργεῖ τὰ λογικὰ θεμέλια τῆς πίστεως, προηγεῖται ἐπομένως αὐτῆς. Οὕτω παρὰ τὸ *credo ut intelligam* τοῦ Ἀνσέλμου ἰσχύει καὶ τὸ *intelligo ut credam*. Εἶνε φανερὸν ὅτι τοῦτο σημαίνει εἰσαγωγὴν τῆς νοησιαρχίας εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἧτις εἶνε ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὰς ιδέας τῆς ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἀφορμωμένης ροπῆς, καθ' ἣν ἡ πίστις δὲν στηρίζεται ἐπὶ λογικῶν βάσεων, ἀλλὰ τὸ κῦρος αὐτῆς καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀντλεῖ ἐκ τῆς ἀμέσου βεβαιότητος τῆς θρησκευτικῆς ἐνοράσεως.

Τὴν ἀπὸ τοῦ Αὐγουστίνου ἀπομάκρυνσιν βλέπομεν καὶ ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τοῦ Θωμᾶ. Κατὰ τὴν γνωσιολο-

γικήν ἐκδοχήν αὐτοῦ πηγὴ τῆς γνώσεως εἶνε ἡ ἐμπειρία. Ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον ἀντικειμένων αὐτῆς συνάγει ὁ νοῦς δι' ἀφαιρέσεως τὴν γενικήν αὐτῶν φύσιν, σχηματίζει τουτέστι γενικὰς ἐννοίας. Ἐκ τούτων δὲ διὰ περαιτέρω νοητικῆς ἐνεργείας δημιουργεῖ τὰς γενικωτάτας ἐννοίας, τὰ ὑψίστα ἀξιώματα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου. Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αἱ μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τούτων ὑψιστάμεναι σχέσεις διαγιγνώσκονται ὑπὸ τῆς φυσικῆς νοήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποκρούει λοιπὸν ὁ Θωμᾶς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Βοναβεντούρα καὶ καθ' ἀκολουθίαν καὶ τὴν τοῦ Αὐγουστίνου, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, ἡ θεία ἔλλαμψις εἶνε ἀναγκαία πρὸς γνῶσιν τῶν ὑψίστων ἀρχῶν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Πρὸς ἐπίτευξιν τῆς φυσικῆς γνώσεως ἀρκεῖ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ὅστις στοχάζεται τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ διὰ τῆς ἐμμόνου αὐτῷ ἰκανότητος καὶ δυνάμεως. Κατὰ ταῦτα τὸ γενικὸν ὑφίσταται μετὰ τὰ πράγματα ὡς γενική τις παράστασις αὐτῶν, ὡς ἐννοια συνδέουσα τὰ ἐν αὐτοῖς κοινά. Συγχρόνως ὅμως ὑπάρχει κατὰ τὸν Θωμᾶν τὸ μὲν πρὸ τῶν πραγμάτων, ὡς ἰδέα ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ, τὸ δὲ ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡς ἡ φύσις αὐτῶν καὶ τὸ ἐνεργὸν εἶδος. Τὰς συνεπείας τῆς γνωσιολογίας ταύτης ἀντιλαμβάνόμεθα ἐν ὅσοις λέγει ὁ Ἀκινᾶτος περὶ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. Ἡ γνῶσις αὕτη εἶνε δι' αὐτὸν μόνον ἔμμεσος, λογικὴ γνῶσις, δὲν στηρίζεται λοιπὸν ἐπὶ ἀμέσου ἐνοράσεως, ὡς ὑποστηρίζει ἡ αὐγουστινίζουσα ροπή. Τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ πειράται νὰ καταδείξη τῇ βοηθείᾳ πέντε ἀποδείξεων, αἵτινες στηρίζονται ὅλαι ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἐκείνην μέθοδον τοῦ Ἀνσέλμου, τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζει εἰς τὴν λεγομένην ὄντολογικὴν ἀπόδειξιν. Ἀκριβέστερον ἀφορμᾶται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς αἰτιότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδει ἀπόλυτον κύρος, ἐπειδὴ θεωρεῖ αὐτὴν αὐτοφανῆ καὶ ἀφ' ἑαυτῆς

βεβαίαν ἀρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως. Ἐξαίρεσιν ἀποτελεῖ μόνον ἢ ἐκ τῶν διαφόρων βαθμίδων τῆς τελειότητος τὴν ὑπαρξιν τοῦ θεοῦ συνάγουσα ἀπόδειξις, ἣτις κατάγεται ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Αὐγουστίνου. Διὰ τῶν ἀποδείξεων τούτων καταντῶμεν κατὰ τὸν Θωμᾶν οὐ μόνον εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ. Οὕτω γνωρίζομεν τῇ βοηθείᾳ αὐτῶν τὸν θεὸν ὡς τὸ πρῶτον κινοῦν καὶ ὡς καθαρὰν ἐνέργειαν· ὡς πρῶτον αἴτιον καὶ ὡς αὐταίτιον· ὡς κατ' ἀνάγκην ὄν, οὐ ἢ οὐσία εἶνε ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν ὑπαρξιν, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα· ὡς τὸ τέλειον ὄν καὶ ὡς ὑψίστην νόησιν. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι πᾶσαι αὗται αἱ ἀποδείξεις εἶνε πιθανοὶ λόγοι, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ προσαγάγῃ ὁ λόγος ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς πίστεως, οὐχὶ δὲ ἀναγκαῖοι, ἀποδεικτικοὶ λόγοι, ὡς θεωρεῖ τὰς ἑαυτοῦ ἀποδείξεις ὁ Ἄνσελμος, ἐφ' ὅσον ἀναφέρονται εἰς τὸ εἰδικὸν περιεχόμενον τῶν μυστηρίων τῆς πίστεως. Ὡς ἡ θεολογία, ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ὄντολογία τοῦ Ἀκινάτου ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους. Τὰ φυσικὰ ὄντα ἐκδέχεται καὶ αὐτὸς συνιστάμενα ἐξ ὕλης καὶ εἴδους. Ἄλλ' ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Βοναβεντούραν θέλει τὰ ἀσώματα ὄντα καθαρὰ εἶδη, ἄνευ ὕλης. Ἄλλ' ἡ τελευταία αὕτη εἶνε καὶ δι' αὐτὸν δυνάμει μόνον, καθαρὰ δυναμικότης, ὄχι πραγματικὸν εἶναι. Ἐξ ἄλλου θεωρεῖ αὐτὴν ὡς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξατομικεύσεως, τουτέστιν εἶνε ὁ πραγματικὸς λόγος τῆς πολλότητος τῶν ἀτόμων ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει. Ἐπειδὴ δέ, ὡς ὑπεδηλώθη, τὰ πνευματικὰ ὄντα στεροῦνται ὕλης, ἕκαστον αὐτῶν ἀποτελεῖ ἴδιον εἶδος, τουτέστι δὲν ὑφίσταται πολλότης ἀτόμων ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶνε ἡ εἰδοποιὸς ἀρχή, ὅπως ἡ ὕλη ἢ ἀρχὴ τῆς ἐξατομικεύσεως. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Βοναβεντούρας δέχεται πλείονα τοῦ ἐνὸς εἶδη ἐν ἑκάστῳ ὄντι, διδάσκει ὁ Θωμᾶς ὅτι ἕκα-

στον αὐτῶν κέκμηται ἓν μόνον εἶδος. Τὸ αὐτὸ εἶδος ἀποτελεῖ τὴν πλαστικὴν ἀρχήν, διὰ τῆς ὁποίας ὀργανικόν τι ὄν διαμορφοῦται εἰς σῶμα καὶ εἰς ἔμψυχον σῶμα. Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης περὶ ἐνότητος τοῦ εἶδους ἐξαρτᾶται κατ' οὐσίαν ἡ ψυχολογία τοῦ Ἀκινάτου. Ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ μόνη εἰδοποιὸς ἀρχὴ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ σῶμα δὲν κέκμηται ἴδιον εἶδος, ὡς ἐδίδασκεν ὁ Βοναβεντούρας, ἀλλὰ μετὰ τῆς ζωῆς λαμβάνει καὶ τὴν σωματικὴν μορφήν διὰ τῆς ψυχῆς. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε κατὰ ταῦτα ψυχοφυσικόν ὄν, ἐνότης ἀποτελουμένη ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ὡς δὲ ἐνταῦθα, οὕτω ἀπομακρύνεται ὁ Θωμᾶς τῆς παραδόσεως τῆς σχολῆς τοῦ Αὐγουστίνου καὶ ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας διακρίνει εἰς πέντε εἶδη, τὴν φυτικήν, τὴν αἰσθητικήν, τὴν ὀρεκτικήν, τὴν κινητικήν καὶ τὴν πνευματικήν, ἐνῶ ὁ Βοναβεντούρας γνωρίζει μόνον τὴν ψυχὴν ὡς τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τῶν διαφόρων αὐτῆς ἐνεργειῶν, ἀγνοῶν δυνάμεις διαφόρους πραγματικῶς ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς. Τουναντίον ὁ doctor angelicus συμφωνεῖ πλήρως πρὸς τὸν doctorem seraphicum ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν αὐτοτελῆ ὑπόστασιν, τὴν πνευματικὴν φύσιν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Παρὰ τὴν ὀργανικὴν αὐτῆς ἐνότητα μετὰ τοῦ σώματος, εἶνε καὶ κατ' αὐτὸν ἡ ψυχὴ ἀνεξάρτητος αὐτοῦ κατὰ τε τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν ὑπαρξιν. Ἐντεῦθεν συνάγει καὶ τὴν ἀθανασίαν αὐτῆς, ὑπὲρ τῆς ὁποίας συνηγορεῖ καὶ ὁ πρὸς αὐτὴν ἔμφυτος εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀνεξάλειπτος πόθος. Νοησιαρχικὸς εἶνε ὁ Θωμᾶς καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ. Οἱ ἠθικοὶ κανόνες ἐκπηγάζουσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς λογικῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἠθικὴ δὲ συμπεριφορὰ εἶνε τὸ πρὸς τὴν φύσιν ταύτην σύμφωνον. Κριτήριον κατὰ ταῦτα τῆς ἠθικῆς πράξεως εἶνε ἡ πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν συμφωνία αὐτῆς. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶνε ἀριστοτελική. Ἀλλὰ μετ'

αὐτῆς συνδέει ὁ Ἀκινᾶτος τὴν ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Αὐγουστίνου κυριαρχοῦσαν ἰδέαν τοῦ αἰωνίου νόμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἡ βούλησις τοῦ θεοῦ. Οἱ ἠθικοὶ κανόνες, τὸ σύνολον τῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐμφύτων ἠθικῶν αἰτημάτων, συγκροτοῦσι τὸν φυσικὸν νόμον. Ἡ πρὸς αὐτὸν συμφωνία ἀποτελεῖ, ὡς εἵπομεν, τὸ κριτήριον τῆς ἠθικῆς διαγωγῆς. Ἄλλ' ὁ φυσικὸς οὗτος νόμος εἶνε πραγμάτως τῆς θείας περὶ κόσμου οἰκονομίας, ἣτις συνιστᾷ τὸν αἰώνιον νόμον. Οὕτω ἡ πρὸς τὸν φυσικὸν νόμον συμφωνία εἶνε συγχρόνως συμφωνία πρὸς τὸν αἰώνιον νόμον, τὴν αἰωνίαν βούλησιν τοῦ θεοῦ. Τῆς συμφωνίας ταύτης ὄρος ἀπαραίτητος εἶνε ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως, τὴν ὁποίαν ὀρίζει ὁ Θωμᾶς ὡς αὐταίτιον, ἀκολουθῶν καὶ ἐνταῦθα τὸν Σταγειρίτην. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸν νοησιαρχικὸν χαρακτῆρα τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, πηγὴ τῆς ἐλευθερίας ταύτης εἶνε ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Οὗτος προβάλλει εἰς τὴν βούλησιν διαφόρους σκοποὺς καὶ διάφορα ἀγαθὰ, καθιστῶν δυνατὴν τὴν ἐλευθέραν ἐκλογὴν καὶ κατευθύνων τὴν βούλησιν. Ἐκ τῆς ἰδέας ἐκείνης τοῦ φυσικοῦ νόμου παράγει καὶ τὴν περὶ τὸ δίκαιον φιλοσοφίαν αὐτοῦ. Ἐν τῷ φυσικῷ νόμῳ περιλαμβάνεται τὸ φυσικὸν δίκαιον, ὅπερ ὑπόκειται βάσις τοῦ θεοῦ δικαίου. Τοῦτο δὲ πάλιν ἀπορρέει ὡς συμπέρασμα ἐκ τοῦ φυσικοῦ δικαίου καὶ συνίσταται εἰς ἀκριβεστέρους καὶ συγκεκριμένους καθορισμοὺς ἐκείνου. Οὕτω μεταξὺ δικαίου καὶ ἠθικῆς ὑφίσταται στενὴ σχέσηις, ἐφ' ὅσον ὁ φυσικὸς νόμος ἀποτελεῖ τὸν συνδεδεικμένον κρίκον, ὅστις ἐνώνει τὴν ἠθικὴν τάξιν πρὸς τὴν ἔννομον τάξιν. Ἡ τολμηρὰ αὕτη σύνθεσις χριστιανικῶν καὶ ἀριστοτελικῶν ἰδεῶν, Αὐγουστίνου καὶ Ἀριστοτέλους, προσέκρουσεν, ὡς πᾶν νέον, εἰς τὴν ἀντίστασιν καὶ εἰς τὸν πόλεμον οὐ μόνον τῶν Φραγκισκανῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου

τοῦ φιλοσόφου τάγματος. Παρὰ τοὺς πολεμίους ὅμως ἀνέστησαν καὶ ἐνθερμοὶ ὑπέρμαχοι τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου συστήματος τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ὁ ἀγών, τὸν ὁποῖον προεκάλεσεν, ἔληξε διὰ τῆς πλήρους νίκης. Τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν ἐκήρυξε τέλος τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Θωμᾶ ὡς ἰδίαν αὐτοῦ φιλοσοφίαν, περὶ δὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἤρθη ἡ καταδίκη τῶν διδαγμάτων τοῦ μεγάλου Δομινικανοῦ, ἧτις εἶχεν ἐκσφενδονισθῆ κατ' αὐτῶν ἐν τῇ ὀξύτητι τοῦ ἀγῶνος. Τὸ σύστημα αὐτοῦ ἀποτελεῖ μέχρι τῆς σήμερον τὴν ἐπίσημον φιλοσοφίαν τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, ἧτις κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ μάλιστα καὶ ἀξιοσημεῖωτον θωμιστικὴν κίνησιν κατὰ τοὺς χρόνους ἡμῶν.

ΡΟΓΗΡΟΣ ΒΑΚΩΝ

Ἡ πλατωνίζουσα ἀνθρωπιστικὴ κίνησις, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σχολαστικῇ, συνεχίζεται τρόπον τινὰ ὑπὸ τῆς πρὸς τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως κατατεινούσης καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας τελοῦσης ροπῆς, ἧτις, ὡς ἐλέχθη, ἀποτελεῖ δευτερεύουσάν τινα κατεύθυνσιν ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ ἧς ἡ ἔκθεσις συμπληροῖ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος αὐτῆς εἶνε ὁ *Ρογήρος Βάκων* (1215-1294), καθολικὸν πνεῦμα γενικωτάτης μορφώσεως, ὡς ὁ σύγχρονος αὐτοῦ Ἀλβέρτος ὁ Μέγας, οὗ ὅμως τὸ ἐπιστημονικὸν ἰδανικὸν ἀπορρίπτει, ὅπως ἀποκρούει καὶ τὴν ἀριστοτελικὴν λογικὴν. Ἐχθρὸς τῆς τυφλῆς πίστεως εἰς τὴν αὐθεντίαν χρησιμοποιοῖ τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὸ πείραμα ὡς πηγὰς τῆς γνώσεως, τιμῶμενος ὡς ἡ κορυφὴ τῶν φυσιοδιφῶν τῶν μέσων αἰώνων. Τὴν γνῶσιν διαιρεῖ εἰς δύο κατηγορίας, εἰς γνῶσιν δι' ἀποδείξεως

καὶ εἰς γνῶσιν δι' ἐμπειρίας, τὴν ὁποίαν διακρίνει εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν. Ἡ δι' ἀποδείξεως γνῶσις κέκτηται ἀξίαν ἐν τοῖς μαθηματικοῖς, ὅπου ὁδηγεῖ εἰς πλήρη βεβαιότητα, καὶ διὰ τοῦτο θεωρεῖ ὁ Βάκων αὐτὰ ὡς τὴν βάσιν καὶ τὸ ἰδανικὸν πάσης ἐπιστήμης. Ἡ δι' ἐμπειρίας γνῶσις ἰσχύει ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐπιστήμαις. Τὸ ἕτερον εἶδος αὐτῆς, ἡ ἐξωτερικὴ ἐμπειρία, ὑποκείμενον αὐτῆς ἔχει τὴν φύσιν καὶ τὰ ὄντα τῆς φύσεως. Διὰ τοῦ ἑτέρου εἴδους, τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας, λαμβάνομεν γνῶσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῶν ὑπεραισθητῶν καθόλου ἀντικειμένων. Ἡ ἐσωτερικὴ λοιπὸν αὕτη ἐμπειρία εἶνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν θρησκευτικὴν ἐμπειρίαν. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Βάκων ὅτι αὕτη συνίσταται εἰς ἔλλαμψιν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ θεοῦ, εἰς ἐνοράσεις καὶ ἐμπνεύσεις, ὧν πείραν λαμβάνομεν διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου ὄργάνου. Τῆς ἐμπειρίας ταύτης διακρίνει ἑπτὰ βαθμίδας ἢ στάδια, ὧν ὕψιστον ἡ ἕκστασις, διὰ τῆς ὁποίας ἐνοῦται ἡ ψυχὴ ἀμέσως μετὰ τοῦ θεοῦ. Παρὰ τὴν ἐμπειριοκρατίαν λοιπὸν τοῦ Βάκωνος, ἔχομεν ἐνταῦθα καὶ μυστικίζουσαν γνωσιολογίαν, παρὰ τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως τὸν μυστικισμόν, παρὰ τὴν θεωρίαν περὶ μαθηματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς γνώσεως θεωρίαν περὶ θρησκευτικῆς γνώσεως. Ἡ τελευταία αὕτη εἶνε διάφορος καὶ τῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς λογικῆς γνώσεως, οὔτε ἐκ τῶν αἰσθήσεων προέρχεται οὔτε ἐκ τῆς νοήσεως. Πρόκειται λοιπὸν περὶ τρίτης θεωρίας, περὶ τρόπου γνώσεως, ὅστις ὑπενθυμίζει, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἔσσην, τὴν γνωσιολογίαν τῆς σχολῆς τοῦ Ντίλταῦ καὶ τὴν φαινομενολογίαν τοῦ Χοῦσερλ. Ἡ περὶ ἐλλάμψεως θεωρία, ἣν ἔχει κοινὴν ὁ Βάκων πρὸς τὴν σχολὴν τοῦ Αὐγουστίνου, καὶ τὴν ὁποίαν ἐπεκτείνει ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς γνώσεως, ὁδηγεῖ κατ' ἀκολουθίαν αὐτὸν εἰς ἰδιάζοντα καθορισμὸν τῶν μεταξὺ θεολογίας καὶ φιλοσοφίας

σχέσεων. Διότι καὶ ἡ φιλοσοφία ἐκπηγάζει ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ θείου φωτός. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει εἶνε συγγενῆς πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν. Οὕτω μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς θεολογίας δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά. Αἱ ἰδέαι αὗται ὑπενθυμίζουσι τὴν περὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης θεωρίαν μερικῶν ἐκ τῶν φιλοσόφων τῶν χρόνων ἡμῶν, ἰδίᾳ τῆς σχολῆς τοῦ Κάιζερλιγκ. Καθόλου δὲ ἡ φιλοσοφία τοῦ Βάκωνος τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ. Περισσότερον ἐξηγητημένοι ἀπ' αὐτοῦ εἶνε ἄλλοι τινὲς φυσιοδίφαι τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, πρὸ πάντων ὁ Βιτέλο μετὰ τῆς περὶ φωτός μεταφυσικῆς αὐτοῦ καὶ τῶν διαφόρων ἀπορροῶν, καὶ Ντίτριχ ὁ ἐκ Φράϊβεργ, κατὰ τὸν ὁποῖον τὰ ὄντα γνωρίζομεν ἐν τῷ φωτὶ τοῦ θεοῦ. Εἰς τὴν νεοπλατωνίζουσαν ταύτην ροπὴν δέον νὰ συγκαταλεχθῆ καὶ ὁ ποιητὴς τῆς «Θείας Κωμωδίας».

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Κατὰ τὴν τρίτην ταύτην περίοδον τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας ἡ μεταξὺ Δομινικανῶν καὶ Φραγκισκανῶν ἀντίθεσις φθάνει εἰς τὸ ὑψιστον αὐτῆς σημεῖον. Τὸ ἰδανικὸν τῆς Σχολαστικῆς, ἡ ἑναρμόνισις πίστεως καὶ γνώσεως, διαλύεται. Ἐπέρχεται πλήρης χωρισμὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐξ ἀποκαλύψεως γνώσεως, τελεία διάκρισις μεταξὺ θρησκευτικότητος καὶ φυσικῆς γνώσεως. Ἐξ ἄλλου παρατηρεῖται κατ' αὐτὴν στροφὴ πρὸς τὸν νομιναλισμὸν καὶ κατ' ἀκολουθίαν πρὸς τὴν θεωρίαν περὶ τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως μόνον τῶν καθ' ἕκαστον, ἀτομικῶν ὄντων. Τέλος τὴν νοησιαρχίαν τῶν μεγάλων συστηματικῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος διαδέχεται νῦν ἡ βουλευσιαρχία, ἡ θεωρία περὶ τοῦ πρωτείου τῆς βουλήσεως, εἰς τὴν

ὁποῖαν ὀφείλεται ἐν μέρει ἢ μεταξύ θρησκευτικότητος καὶ φυσικῆς γνώσεως διάκρισις.

ΔΟΥΝΣ ΣΚΩΤΟΣ

Εἰς τὸ μεταίχμιον μεταξύ μέσης καὶ μεταγενεστέρας Σχολαστικῆς ἴσταται ὁ Δούνης Σκῶτος (1260-1308), ὁ ἰδρυτὴς τῆς νεωτέρας σχολῆς τῶν Φραγκισκανῶν. Πρώτης τάξεως κριτικὸν πνεῦμα, δι' ὃ doctor subtilis ἐπικληθεὶς, ἀπομακρύνεται ἐν τισι τῆς παραδόσεως τοῦ τάγματος, εἰ καὶ παραμένει πάντοτε πολέμιος τῆς φιλοσοφίας τοῦ Θωμᾶ. Ἡ πρὸς αὐτὸν ἀντίθεσις καταφαίνεται ἤδη εἰς τὴν περὶ πίστεως καὶ γνώσεως διδασκαλίαν αὐτοῦ. Χωρὶς νὰ δέχεται ἀντίθεσιν μεταξύ τῶν δύο φαινομένων, ἐξαίρει τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου πρὸς γνῶσιν τοῦ θεοῦ καὶ περιορίζει μεγάλως τὰ ὅρια τῆς φυσικῆς γνώσεως. Πλεῖσται ιδιότητες τοῦ θεοῦ εἶνε ἀπόσιτοι εἰς τὸν νοῦν. Ὡσαύτως δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς. Περὶ τούτων καὶ ἄλλων ζητημάτων βεβαιότητα παρέχει εἰς ἡμᾶς μόνον τὸ ὑπερφυσικὸν φῶς τῆς πίστεως. Διακρίνει λοιπὸν αὐστηρότερον ὁ Δούνης Σκῶτος μεταξύ λογικῶν ἀληθειῶν καὶ ἀληθειῶν τῆς πίστεως. Μεταξὺ αὐτῶν ὑφίσταται συνάρτησις, ἀλλ' αὕτη εἶνε πολὺ χαλαρωτέρα ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ἰσχυρίζετο ὁ Ἀκινᾶτος. Παρὰ ταῦτα προσάγει καὶ ὁ doctor subtilis λογικὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ ἡ μαθηματικὴ αὐτοῦ νοοτροπία δὲν ἐπιτρέπει εἰς αὐτὸν ν' ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰς ἀποδεικτικὴν δύναμιν. Χρησιμεύουσι μόνον πρὸς στήριξιν τῆς πίστεως. Ὡς πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν γενικῶν ἐννοιῶν συμφωνεῖ ὁ Δούνης Σκῶτος μετὰ τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν ἀπόρριψιν τοῦ νομιναλισμοῦ. Διακρίνει καὶ αὐτὸς τρεῖς τρόπους τῆς ὑπάρξεως τοῦ γενικοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ καθορισμῷ